

УДК 314.473(477)

Оксана Нич

ПОГЛЯДИ ПЕТРА МЕЛЬНИЧУКА НА ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ В ЕМІГРАЦІЇ США

У статті окреслено погляди П. Мельничука на сімейне виховання в українській еміграції США. Проаналізовано зміст, завдання, напрями виховання дітей в українській сім'ї в США. Встановлено, що погляди педагога на сімейне виховання дітей є актуальними для української системи дошкільної освіти.

Ключові слова: П. Мельничук, діаспора, сімейне виховання, США.

Для сучасного етапу розвитку українського суспільства притаманні суттєві зрушення в усіх його сферах, зокрема – і в галузі освіти. Її значення і вплив відчутно зростає в контексті соціокультурних проблем, що постають перед сучасною Україною.

Державні документи, передусім Конституція України, Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Концепція національного виховання, Концепція громадянського виховання особистості, Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. проголосили розбудову і докорінне реформування освіти основою відтворення інтелектуального та духовного потенціалу народу, демократизації суспільства, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень.

Психолого-педагогічні проблеми виховання в сім'ї були предметом дослідження таких науковців як І. Бех, Л. Бойко, Л. Драчук, В. Кравець, Г. Наумчук, Л. Синютка, Т. Троїцький та ін. Однак проблеми виховання дітей у сім'ях українських емігрантів США залишились поза увагою дослідників.

Водночас сучасна парадигма освіти і виховання потребує критичного осмислення минулого, яке б допомогло поліпшити умови життєдіяльності людини з метою її подальшого руху і розвитку. До першочергових завдань сьогодення відносимо повернення імен культурно-освітніх діячів, яким належить чималий внесок у створення і розвиток національної школи й педагогіки. Однак, унаслідок ідеологічних упереджень їхню спадщину не було вивчено і належно оцінено. Аналіз і узагальнення теоретичних пошуків і практичного досвіду представників української діаспори США вважаємо, повинен сприяти глибшому пізнанню історико-педагогічної минувшини України. До такої плеяди відносимо Петра Мельничука – педагога-практика, культурно-освітнього діяча, який, перебуваючи із 1946 року в еміграції США, продовжував активну діяльність в галузі освіти. Отож метою статті нами обрано для характеристики погляди Петра Мельничука на проблеми сімейного виховання українських дітей в еміграції США та шляхи їхнього розв'язання.

Відразу зазначимо, що на підставі одержаних результатів після

опрацювання педагогічних праць П. Мельничука доходимо до висновку, про те, що у його виховній системі сімейне виховання посідає чільне місце. На його думку, сім'я починається із чистоти подружніх взаємин. Ось як він писав з цього приводу: «...муж і жена в родині повинні пам'ятати на слова своєї присяги, бо дотримання їх є підставою подружнього життя» [2, с. 7].

Відповідно, про майбутню дитину педагог радив дбати ще в утробі матері. Щоб дитина виросла здорова фізично і психічно, він сформулював такі заклики до чоловіків: «Шануй свою жінку, коли вона сподівається стати матір'ю, не обтяжуй її надмірною працею, нехай не двигас тягарів, не гризи її, бо через такі й подібні речі, можеш стати причиною нещастя і жінки, і дитини» [2, с. 94].

Основними завданнями сімейного виховання, писав П. Мельничук є виховання в серці дітей любові до Бога, Церкви, свого народу, праці, обов'язку, щоб вміли слухати і наказувати розумно, щоб вміла принести себе в жертву, коли цього потребуватиме церква чи народ [2, с. 95–96].

Суголосно з поглядами Дж. Локка про те, що душа дитини нагадує «чисту дошку» (*tabula rasa*) П. Мельничук виписав у праці «Християнська родина, батьки і діти» низку принципово важливих з його погляду думок:

– «...дитина твоя – це чиста, незаписана картка паперу і чекає, щоб на ній ти писав. Пиши речі добрі, Божі, святі, які дадуть моральні сили твоїй дитині в майбутньому і вироблять із неї правдиву Божу людину й милого людям і пожиточного члена суспільства, а не безхарактерного галапаса» [2, с. 96];

– «...дитина твоя в руках твоїх, то ніби віск, і від тебе залежить, що ти зробиш з того воску, чи ангела, чи диявола, чи культурну людину, чи драпіжного вовка» [2, с. 95].

Отже, педагог розглядав сімейне виховання за першооснову для розвитку дитини, а її батьків – будівниками майбутнього, формування життєвих пріоритетів і характеру малюків.

Показово, що батькові П. Мельничук відводив роль голови сім'ї: «...батько є першим учителем, священиком, городником» [2, с. 95] і, відповідно, педагог радив йому бути добрим, справедливим, любити всіх дітей однаково і, водночас, «...не дозволяти на жодні вибрики, бо поблажливість не є овочем любови» [2, с. 94].

П. Мельничук закликав батьків виховувати із дітей добрих християн, громадян, патріотів, щоб вони були славою для своєї церкви, гордощами для свого народу та допомогою на старі літа для своїх батьків. На його глибокі переконання, батько повинен дбати про різностороннє виховання власних дітей, заохочувати і допомагати їм у навчанні, присвячувати свій вільний час ігровій діяльності з ними. Зацитуємо його думки з цього приводу: «...добрий батько, – писав педагог, – слідкує за кожним рухом дитини і кожну вільну хвилину від своїх занять присвячує для них, через що здобуває в дітей велику пошану і довір'я» [2, с. 106].

П. Мельничук у своїх творах писав і про особливу роль матері для виховання дітей.

Наведемо для прикладу низку його величних висловлювань, які

можемо розглядати як присвяту матері:

– «...як Мати Божа прикрашує небо, як Церква заохочує до неба, так мати земська виховує для неба. Так, земська мати – це найдорощий скарб, який земля посідає» [2, с. 112];

– «...чим серце для чоловіка, сонце для неба, повітря й тепло для землі, олива для огню, тим мати – скарб в скарбниці кожної родини, а передусім християнської» [2, с. 117];

– «...мати – скарб і серце родини. Вона погодою своєї душі освічує родинне небо, а материнським серцем, в якому є повнота гарячої любови, огріває і розпалює родинне вогнище» [2, с. 118];

На його думку, благополуччя сім'ї залежить саме від матері, її внутрішнього світу, усмішки, теплого погляду. Педагог наголошував на тому, що саме жінка дає нове життя людині, вигодовує і виховує її. Отже, мати є невичерпним джерелом добра, всерозуміння та всепрощення. Завдяки її життєлюбству, милосердю й безкорисливості створюється, міцніє і зростає сім'я.

У праці «Християнська родина, батьки і діти» П. Мельничук пише про те, що мати – це ангел, а так як кожний ангел є чистим духом, то і мати-ангел впродовж життя повинна прикласти всі зусилля, щоб її душа була чистою, ангельською. Другою прикметою ангела є лагідність і терпеливість, тому і мати-ангел повинна залагоджувати гнів серед дітей, непорозуміння між батьком і сином, гальмувати злий гумор батька, давати родині напрям до життя і бути в родині «...тим ланцюгом, що споює всі члени родини в одну твердиню» [2, с. 120]. Третьою прикметою ангелів є молитва, тому обов'язок всіх матерів молитися за своїх дітей, просити у Бога для них доброї долі, здоров'я, благополуччя. Четвертою прикметою ангела є «дбайливість про душі йому повірені». Тому ангел-мати повинна дбати про здоров'я своїх дітей ще в утробі, обов'язково похрестити при народженні, дати добре виховання і освіту» [2, с. 126–128].

На думку педагога, діти не в змозі відплатити батькам, передусім матерям «...за ту дбайливу опіку, за ті неспані ночі через нас, за ті всі труди, що їх батьки принесли для нас» [2, с. 48]. Відтак, описуючи славних народних героїв, видатних митців, автор у праці «Християнська родина, батьки і діти» підводить до висновку про те, що «...найбільшими героїнями є матері, що виконують свій материнський обов'язок тихо, без розголосу, при ліжечку дитини чувають, як ніч, так день, коло хворої дитинки, вдома, що з кількома малими дітьми ставлять наперед своє чоло перед життєвими невдачами, це матері, що знають, чи їх діти моляться, кілька разів приймають св. Тайни, куди із ким ходять, які читають книжки, чи роблять поступки в науці, чи в школі слухняні і т.д.» [2, с. 46].

Отож і модель української сім'ї, що проживає за межами рідної країни, зазначав П. Мельничук, виступає як святиня людського духу, шляхетних емоцій, кохання, вірності, постійного живого спілкування, взаємоповаги, вдячності синів і дочок, сімейної солідарності, теплоти людських сердець. А мати в сім'ї – це невмируща берегиня моральних засад, національних звичаїв і традицій, пам'яті предків, духовної єдності

минулих і теперішніх поколінь. Отож, можна стверджувати, що П. Мельничук матері відводив роль Березині сімейного вогнища і духовності, Березині нації.

Значну увагу приділяв П. Мельничук проблемі дотримання принципів виховання дітей у сім'ї. Він сформулював деякі важливі з його погляду принципи. Зокрема, це:

– *природовідповідності*: «...душа кожної дитини, то як м'який віск в пальцях. Який знак, який характер, яку вдачу виробиш на тій м'якій, податливій душі дитини, такий характер і інші прикмети залишаються на ціле життя» [2, с. 7];

– *єдності виховних впливів*: «...у вихованні дітей нехай панує гармонія і згода помежи батьком і матір'ю, щоб мати не потребувала забороняти те, що батько дозволив або навпаки» [2, с. 8];

– *поєднання строгості з любовним, дружнім ставленням до дитини*: «...слід хвалити дитину, коли вона заслуговує на це, але бути рішучим, коли дитина заробила на якусь нагану чи навіть кару» [2, с. 106];

– *виховання в праці*: «...хто працює, бореться з одним гріхом, а хто лінивий, не працює, має сто ворогів. Лінивий подібний до дерева, що не родить і ми знаємо зі св. Письма, що Ісус Христос прокляв це дерево і казав стягти і кинути в огонь» [3, с. 84].

Не оминув увагою П. Мельничук і питання методики виховної роботи. До ефективних методів у сімейному вихованні дітей педагог відвів приклад батьків. Він розглядав приклад за мірило виховання чеснот, адже «...діти, як ті мавпи, зараз наслідують чи зле, чи добре, як тільки побачать, як почують» [2, с. 41]. Саме батьки, вважав П. Мельничук, повинні своїм прикладом навчити дітей молитися, адже молитва – «...це є один середник, яким батьки можуть виховати своїх батьків добре, по-Божому навчаючи любити і все, що рідне, бо молитися можемо на різні інтенції: за кусень хліба, за державу, за нарід та за Церкву» [3, с. 78].

Виховання, згідно тверджень П. Мельничука, не може обходитися без нагород і покарань. Водночас, необхідно мати міру як і в заохоченнях, так і в покараннях, оскільки в іншому випадку можна досягти небажаних результатів. У цьому контексті, зауважував педагог і на тому, що карати дитину слід справедливо, не переплітати власні негаразди з дитячими за проступками і не «...зривати поганий настрій на дітях». Він писав з цього приводу так: «...батьки, як карають, то мусять карати з розвагою, любов'ю, не в гніві, або в неслухний час, чи спосіб, чи роздратовані, перебираючи мірку в каранні» [2, с. 81]. Радив П. Мельничук батькам ніколи не погрожувати покаранням, яке не в змозі виконати.

У запропонованій системі виховної роботи П. Мельничук надавав великого значення дисципліні. Під вихованням дітей у дисципліні педагог розумів «...призвичаювати дітей до послуху, до скромности, лагідности та до відмовлювання собі не одних речей» [2, с. 79]. Поняття «послух» він трактував наступним чином:

– *послух* – це найтрудніша чеснота, бо всі люди вже з природи мають нахил до розказування й неохоту до послуху»;

- «послух – це жертва власної волі, а передусім, коли нам хтось накаже те, що противиться нашій волі, чи нашій користі» [2, с. 81].
- «послух – це фундамент, на якому повинні ми будувати життя родинне, життя суспільне і до послуху повинні батьки наклонювати своїх дітей уже з дитинства» [2, с. 84].

У процесі виховання дисципліни П. Мельничук радив не зловживати авторитетом й не вимагати від дитини забагато, давати їй час на відпочинок і гру, залишати простір для самостійності [2, с. 81]. Педагог негативно ставився до виховання дисципліни у дітей шляхом підкупу. На його глибокі переконання, діти повинні знати четверту заповідь і чітко її дотримуватися. А саме – «...мусять діти знати, що власть батьків походить від Бога і що, слухаючи їх, слухають Бога» [2, с. 44].

Водночас, вважає педагог, в окремих життєвих випадках можна батьків не послухати, скажімо, у справі вибору професії.

Не менш важливим аспектом П. Мельничук розглядав виховання поваги до батьків. Він писав: «...коли батьки виховують дітей, вліплюючи в них пошанування авторитету, то вони рівночасно націплюють ту шляхетність, яка причиниться пізніше для загального добра, загальної культури [2, с. 84]. Задля досягнення окресленої мети педагог закликав батьків не принижувати гідність дитини, не критикувати інших людей в присутності дітей чи висміювати вчинки дитини в присутності інших людей.

У своїх працях П. Мельничук не оминув увагою і питання національного виховання дітей у сім'ї. Відповідно педагог закликав батьків дбати про те, щоб у їхньому домі, окрім інших, панувала рідна мова, щоб діти знали історію свого народу, шанували рідну пісню, звичаї, молилися Богу, навчалися в українській школі [3, с. 101–102].

У здійсненій нами науковій розвідці наводимо короткий огляд педагогічної спадщини Петра Мельничука, окреслений нами дискурс дозволяє дійти висновку про те, що педагог був особистістю, відданою своїй нації, а його погляди на сімейне виховання дітей є актуальними для української системи дошкільної освіти [4]. У подальшому розглянемо дещо ширше питання національного виховання дітей, оскільки суголосно із П. Мельничуком розглядаємо їх наріжними для особистісного зростання кожної дитини змалку [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кононко О. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини / Олена Кононко // Дошкільне виховання, 1999. – № 5. – С. 3–6.
2. Мельничук П. Християнська родина, батьки і діти / Петро Мельничук. – Мюнхен, 1954. – 172 с.
3. Мельничук П. Якої молоді хоче Бог і Батьківщина / Петро Мельничук. – Мюнхен, 1954. – 102 с.
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>.